

EEN VOLWASSEN VERSTAND

1 Korintiërs 14: 15, 20

Mijn vrienden, ik denk, dat velen van u als zij denken aan het geloof en aan de kennis Gods van het voorgeslacht wel een enkele keer door een vreemd heimwee worden bevangen naar dat wat het voorgeslacht bezat, bezat... ach dat is te veel gezegd, maar het deed toch mee in het leven, in hun leven en dat is nu weer te weinig gezegd, het deed niet mee, maar het gaf het hele leven een gloed van innigheid, waardoor de dagen, ook die van moeite en van leed, laat staan die van zegen en geluk, zin hadden door de innigheid van God. En dat hun innigheid een antwoord was op de innigheid van de nadering van de Heer. Zij hadden een besef te wonen in de wereld als in de woning van de Allerhoogste [vgl. Ps. 46:5], die hen kende. Het was dunkt mij niet ongelijk aan het beleven van de liefde, vooral als ze onuitgesproken de harts slag verhoogt en de wereld rondom staat in een eigenaardige glans als uit andere gewesten en de stemmen, ongemerkt, gaan op verhoogde toon. Natuurlijk is er verschil van diepte geweest. Er waren diep ingewijden en er waren meer gewone luiden, zoals het ook in de liefde is. Maar dat gevoel, dat ook in de liefde primair is, dat gevoel van verering, dat gevoel van afzien van jezelf krachtens de aanwezigheid van de ander. En zo waren er zeker voor wie de Here God de eeuwig geliefde was. Zelfs als Hij mij zou vernietigen zou ik nog op Hem hopen, zegt Job [Job 13:15]. En er waren er die dat zo niet konden volhouden. Dat werd om zo te zeggen een gewoon burgerlijk huwelijk, met hoop en vrees en kleine smarten en kleine vreugden, maar de Heer en die mensen kinderen bleven bij elkaar, op elkaar betrokken en af en toe vlamde er een vervoering uit het hart.

Van verre hebben wij zulke diepe en ook wel desnoods zulke gewone levens met jaloersheid gezien. Het is ook werkelijk iets om jaloers op te zijn en het is een akelig gevoel, al zijn wij eraan gewend, bijkans dat het ons allemaal zo ver ontzonken is. En dan moeten wij wel oppassen dat wij niet zeggen, dat komt door onze zonde en door onze weerstand, dat is schuld, dat verlies is schuld van nalatigheid, schuld van verstrooiing, schuld van rebellie. Nee, er zijn bovenpersoonlijke machten die ons vervreemd hebben en daarom is het wel zaak om tot het onderwerp te komen dat wij eventjes ons rekenschap geven van die machten.

Ik zou er maar één willen noemen hoewel er een hele schare zou te noemen zijn; ik denk aan de druk, de heimelijke druk die de 'natuur' (in de zin van de natuurwetenschap) op ons verstand en ook op ons onderbewuste heeft gelegd. Wij kunnen niet meer peilen en wij willen het op het ogenblik niet proberen wat een schok dat voor velen geweest is, een nieuwe schok en wat een kou er over de wereld getrokken is, wat een vijandig gelaat, of een onverschillig masker, of een hardvochtige uitstraling de wereld daardoor gekregen heeft. En wij spreken nog niet eens van alle consequenties van de extrapolatie van de natuurwetenschap die tot in het nihilisme gaat, wij spreken nog niet eens van de gevaren van de techniek, als die in mensenhanden, onbekeerde en ook inhumane of onzekere (maar waardoor onzeker – omdat zij helemaal niet gebonden zijn aan een laatste orde) handen overgaat. Wij blijven nu hier alleen bij dat aanvankelijke bevreemden. Het leeft niet meer, de dingen leven niet meer, het zijn dingen, wat gebeurt dat gebeurt, het spreekt niet meer, het ontroert niet meer, het neemt ons niet meer mee, terwijl ons hart toch wakker is en bereid tot communicatie. De mensen die toen uiting gaven aan deze gevoelens werden door de Verlichting voor duisterlingen gehouden. En een van de meest geliefde woorden van de *Aufklärung* was het woord dat ik u als tekst heb genoemd: 'Zijt geen kinderen in het verstand, maar zijt kinderen in de boosheid en wordt in het verstand volwassen.' Zoals ook de *Aufklärung* een zekere voorkeur had voor het woord dat wij zullen 'opschorten de lendenen van ons verstand en zullen nuchter zijn' [1 Petr. 1:13]. En ook een lievelingswoord van het deïsme: 'Dat wij ons niet zullen begeven tot fabelen' [Tit. 1:14], en dat de apostel zelf zegt dat hij 'geen kunstig verdichte fabelen is nagevolgd' [2 Petr. 1:16].

Mijn vrienden, wij weten waarschijnlijk dat de grote angst van de Verlichting was de angst voor opwinding, voor onredelijke opwinding, voor onredelijke verwachtingen. Het denkend deel der natie moest zich van de duisterlingen telkens opnieuw onderscheiden, apert distantiëren. Die mensen wilden niet denken, die mensen waren onvolwaardig, dat waren barbaren, ze wilden hun verstand niet gebruiken. De botsing kon niet uitblijven en de gespletenheid in een volksleven waar die twee

groepen samen willen leven, die zweert bij de god en die zweert bij de natuur, namelijk de natuur als object van natuurwetenschap. Het kon niet uitblijven dat er bij alle vervreemdingen die al plaatsvonden in het beleven van de mensen ten aanzien van God, of zogenaamde god, ook een vervreemding optrad tussen de mensen, doordat ze voor elkaar als barbaren waren. Een enkele, de laatste der Mohikanen¹, begaf zich tot de geloofsverdediging, waarbij dit de fundamentele fout was dat daar het geloof werd verdedigd als ook een wetenschap, een bovenzinnelijke wetenschap, een wetenschap krachtens openbaring, en de ene wetenschap moet de andere wetenschap overtreffen en iets extra's opleveren door de restant-geheimen op te heffen.

Wat stond er voor de gemeente op het spel, die toen globaal voor duisterlingen gehouden werden? Het leven! Niet het eeuwige leven, dat ook, maar het levende leven, het leven met een hart. De komst van de Zoon in het hart van de wereld, de uitstorting van de Geest in het hart van de mens.

Wat stond er op het spel? De eenheid van de waarheid, die met dit alle bevinding en poëzie inperkende relativisme niet kan gediend zijn; de eenheid van het recht, de eenheid van de humaniteit, de macht om de wereld zoal niet te verklaren, dan toch te dienen als in opdracht van God, die de Eerste maar ook de Laatste is [Jes. 44:6]. En nu kunnen wij wel zeggen: ja, ach, zo erg is het niet geweest. Ja, wel degelijk, zo erg is het geweest. Die duisterlingen die toen zich verzetten, al waren er allerlei denkfouten bij, die duisterlingen die toen zich 'sentimenteel' verzetten, die hebben gelijk gekregen. Inderdaad is het zo gegaan, dat is de consequentie van die abstracte 'natuur' dat alles (inclusief die vraag die gesteld was), dat alles zinloos was geworden, dat de wezensvreugde, de naaste zin ontzong, zoals het heden ten dage is. En nu, wij zijn toch in een heel andere tijd, deze globaal geschetste verhoudingen, die liggen bijna omgekeerd. [Gerhard] Szczesny ergerde zich in West-Duitsland en in Holland daaraan dat de ongelovige in de Bondsrepubliek en wellicht ook in Holland niet voor vol werd aangezien. De ongelovige wordt niet geacht en hij wordt verdrongen uit de sleutelposities, aldus Szczesny.² En in het jongste nummer van *Maatstaf* uit een jong schrijver zijn bevreemding en ergernis over al die kerstuitvoeringen voor radio en televisie en die witte begrafenissen.³ Werkelijk, je zou denken dat die grondwet van Romme⁴ niet hoeft ingevoerd te worden omdat het geloof aan God zo diep verankerd is in het volksbewustzijn en in het rechtsbewustzijn. Merkwaardig dat die man een geloof tegelijk omschrijft als een geloof in het hiernamaals, alsof dat van enig belang is gemeten aan het wezen van het geloof. Nee, dat spant op die manier niet meer. Daar is een onvrede en een onbehagen aan dat alles en daarom is het toch goed om er ons nog een ogenblik in te verdiepen.

Waarin zoeken wij eigenlijk ons fundament, wat is de rechtvaardiging van het geloof? Als het nu zo is als het heden ten dage is, dan moeten wij toch zeggen: wij zijn uit de verstandsverering in het omgekeerde beland, althans in de kerk. Het wemelt van gevoelsnoties en gevoelsemoties, je moet het voelen en je moet het beleven, gelijk het heet. Zo blijven wij in een allerakeligst dualisme steken. Het weten, hoe ook ontluisterd, factisch, als werkelijke kennis namelijk ontluisterd, en het gevoel. Geloven en weten worden geboren in die sfeer, werkelijk kinderen in het verstand. Dat zijn eigenwijze kinderen, men zou willen uitroepen bij die uitingen: *O ihr Kindsköpfe!*⁵ Wordt geen kinderen in de boosheid, want die kant heeft het inderdaad ook, namelijk zich er met een jantje-van-leiden van afmaken. Er is een zekere onwil in onze tijd om überhaupt te denken, tenzij men zaken kan doen. Er is een soort wrevel tegen de mensen die voet bij stuk houden, die geen illogisme

---

¹ Een uitdrukking die betekent dat iemand als laatste van een groep overblijft. Ontleend aan het boek van J.F. Cooper met de titel *The Last of the Mohicans*, dat in 1826 verscheen.

² Mogelijk refereert Miskotte aan G. Szczesny, *De toekomst van het ongeloof*, Amsterdam 1960, 179.

³ Dit slaat op de begrafenissen van prinses Wilhelmina op 8 december 1962 te Delft. Conform een door haar in 1919 vastgelegde beschikking vond deze plaats in de kleur van Pasen: wit. Het is onduidelijk welke 'jong schrijver' Miskotte hier bedoelt. J.W. Schulte Nordholt schreef een kritisch sonnet over de media-aandacht voor de begrafenissen van prinses Wilhelmina. Ook *Maatstaf*redacteur Jan Kassies schreef een geërgerd stuk. Beiden waren toen net veertig. *Maatstaf*, jg. 1963, pp. 743-744.

⁴ Dat is het boekje *Nieuwe Grondwetsartikelen* uit juli 1945 van de KVP-politicus C.P.M. Romme, dat voorstellen bevatte in sterk corporatistische richting op christelijke grondslag.

⁵ Uit Meinrad Lienert: *Der doppelte Matthias und seine Töchter*, 1929.

dulden, men wil dat niet meer, men wil met rust gelaten worden in, ja, in dat gevoel, in die stemmingen die door de sfeer zelfs van de dogmatische termen worden opgeroepen. Maar ik dacht dat daar veel boosheid in steekt, veel traagheid, veel hoogmoed, veel afkeer en verweer tegen de 'wereld'.

Laat ons het apostolisch woord horen: 'Wordt geen kinderen in het verstand, maar zijt kinderen in de boosheid en wordt in het verstand volwassen'. De achtergrond van waaruit hij spreekt is het verschijnsel van de *glossolalie*, van het spreken in tongen en vreemde talen. Die verrukkingen, die extasen, die zijn voor hem het punt van uitgang om pastoraal bezig te zijn. Hij zou zo graag willen dat wat die extatici beleven, uitzongen, maar dan vertaald, want dat geldt, dat *is* eigenlijk 'het'. De overdrijving, de verheffing, daar waar die Verlichting zo bang voor was, dat is het nu juist. Derwisjen en dichters, experimentele poëten, Hadewijch, *mystique sauvage*, zoals Claudel eens Rimbaud genoemd heeft. De dichter meent bovendien kennis te bezitten, kennis te ontsluiten, *niet* het gevoel te laten spreken en *daarmee* het laatste woord: illuminatie te schenken, orde te scheppen in de baaierd van de ervaring en ook orde te scheppen in de stromen van het gevoel, dat is het wezenlijke van het dichterschap.

Het is Paulus overkomen dat hij in het verhoor voor stadhouder Festus hoorde: Gij raast Paulus, de grote geleerdheid brengt u tot razernij [Hand. 26:24]. Het is Dada, het is experimentele poëzie. En zelf belijdt hij, biecht hij, een beetje versluierd in 2 Korintiërs 12:2vv: Ik ken een mens in Christus, of het geschied is in het lichaam of buiten het lichaam, ik weet het niet, God weet het, dat die mens is opgetrokken geweest in de derde hemel, en opgetrokken is in het paradijs, en gehoord heeft onuitsprekelijke woorden, die geen mens mogelijk is of geoorloofd is uit te spreken, dat ben ik niet zelf, maar dat is eigenlijk een ander en toch ben ik het zelf. 'Ik ken een mens'. Paulus is daar dus helemaal in, hij begrijpt dat allemaal, hij is niet de verlichte die zegt: Onzin, gebruik toch je verstand, schei toch uit met die opgewondenheid. Nee, dat spreken wil de elementen van de logica uit elkaar breken, waarbij ook weer de uiterste tegenpolen stuivertje wisselen. Dat spreken, waarin het één opgaan is naar het einde als een wereldgroot vraagteken, naar een hemelruimtelijk groot uitroepteken. Dat spreken, die extase, dat meegenomen worden, dat is het eigenlijke, de zekerheid als vreugde, de vreugde als zekerheid.

Maar dan moeten wij niet aan het uitwendige blijven hangen. Wat denkt u, wat hadden die mensen dan om verrukt over te zijn? Nu ja, heel gewoon, het Evangelie. Waar wij eens een bladzijde uit lezen en wat wij bestuderen en een bijbelpreekje houden enzovoort, daar waren die mensen gek van. Kunnen wij dat niet navoelen? Daar kwam een grote evidentie over hen, dat het Evangelie het laatste woord in de kosmos was. Niet het *fatum*, niet het toeval, niet de macht, niet de *polis*. Daar kwam over hen de zekerheid van het geloof als ook hun *persoonlijke* bestaansgrond. Wij hebben gezongen uit dat vrij vlakke gezang 191 [uit de Hervormde Bundel 1938], maar daar staan deze prachtige regels in: 'Boven zich de hemel open en de dood gebonden zien'.

Een ander element in die aanbidding der vervoerden is dat zij er niet over uit kunnen dat het hun juist overkomt, dat zij op geen wijze afstand kunnen nemen van zichzelf en naar zichzelf kijken, dat ze zo vreemd doen, of dat zij zo diepzinnig doen, of dat ze zo verheven doen. Het kan ze niet schelen, bovendien ze kunnen er niet aan denken dat hun stem als een falset wordt, dat het wat de kleuren van het denken betreft tot in het ultrarood gaat. Daar kunnen zij niet aan denken, een roes van uitzonderlijke uitverkiezing en een roes van uitzonderlijke kennis komt over hen. Zij hebben 'ontvangen des werlds hoogst verlangen, des sterv'lings zaligst goed'⁶. En daaruit ontspringt die taal, die taal is een reflex van de ontvangst; het is niet maar zo uitpakken, maar het is een helemaal induiken, een ontvangen van 's werlds hoogst verlangen. En nu zien we, en daar wil ik alle nadruk op leggen, dat de apostel dit alles, zelfs als het tumultueus wordt, niet afkeurt, laat staan verbiedt, ja dat hij zichzelf roemt nog veel meer talen te spreken [1 Kor. 14:18], in overvloed, op menigerlei wijze, van verrukking en dat hij de gemeente aanmoedigt deze charismata, deze gaven van de Geest, te zoeken en zich aan die uitstorting van de Geest te onderwerpen, door die stromen zich te laten meenemen en opnemen.

---

⁶ Gez. 1: 1 uit de hervormde bundel 1938.

Waarom toch dit respect, deze tolerantie, deze aanmoediging? Mijn vrienden, omdat het toch precies de afbeelding is, de exemplarische afbeelding van het Pinksterfeest. Wat is Pinksteren anders dan dat wat wonderbaar geschied is in de wereldruimte, wonderbaar geschiedt in ons? Het gaat niet om de vorm, die misschien zeer tijdelijk is geweest, het gaat er niet om of wij die vorm oorbaar of verwerpelijk achten, praktisch of onpraktisch, het is, zo hebt u al begrepen, ten slotte een *gebedstaal*, het is razernij van gebed. Men zegt: O God, o God, wat is het allemaal heerlijk, wat is het allemaal krankzinnig heerlijk, Halleluja! Hosanna! Amen! Maranatha!

Zo is dat geweest. Kunt u er iets van begrijpen dat een mens wordt opgeheven boven zichzelf en dat hem wordt opgedaan en dat hij ingaat in het paradijs? Stel u voor, zo maak ik het me duidelijk, stel u voor dat het me helemaal bewust zou worden tot in het topje van mijn bewustzijn, dat mijn schuld vergeven is voor eeuwig! En in de kerk, dan zeggen we zo iets dat we zonden hebben gedaan en dan komt er een versje overheen en dan zegt de dominee, plechtig, verkondiging van genade, maar goed, dat is liturgisch.

Stel je nu voor dat je dat helemaal doordringend kent, of liever dat de kennis daarvan je in een flitsend moment tot op je merg doordringt: dat de schuld niet wordt toegerekend, niet alleen de vroegere niet, maar ook de toekomstige niet, want er is nergens een lijn waar het verleden ophoudt, nietwaar, want die vergeving, zeggen we, geldt het verleden, dan gaan we weer 'verder', terwijl we het zégggen zijn we al weer verder. Die vergeving, die gaat mee als ordening, als zegening van ons bestaan.

Stel u voor dat iemand denkt: wat is dat eigenlijk, gerechtvaardigd te zijn voor God? Dat betekent natuurlijk dat er geen beschuldiging is tegen mij [Rom. 8:1]. Het betekent nog veel meer: dat ik een *kindsrecht* heb, dat gaat heel hoog en heel gevaarlijk, maar dat is toch juist, ach, juist is geen woord. Zo zeker als ik als kind een vader heb, zo zeker de vader het kind heeft, dat hij niet kwijt kan, waar hij verantwoordelijk voor is, dat hij thuis moet brengen.

Niet in evenredigheid, maar wel in polaire kracht is het zo: rechtvaardiging betekent ook dat ik recht heb om zalig te zijn, betekent ook dat ik recht heb om vergeving te ontvangen in Christus Jezus, onze Heer. Onvervreemdbaar eigen zijn deze belevingsmomenten aan het geloof. We worden door de vreemde vrijspraak⁷ in het krachtveld van de eeuwige gerechtigheid gebracht.

Maar stel nu dat het alles oprijst, opsteigert, alles overgolft als verwondering en in de verwondering zekerheid. *Certitude, Certitude, joie, joie*, het papiertje [*Mémorial*] dat Pascal op zijn lijf droeg. God, Vader, de God van Abraham, Isaäk en Jacob, en al die woorden die daarbij staan. Dat is zo een naglans van die glossolalie.

En nu, *es menscheit überall*, ach, ook in Korinthe. En het is haast niet anders te denken of daar drong zich ook allerlei ijdelheid en zelfverheffing en kinderachtig hoger en vreemder en razender te spreken dan een ander. Er sloop allerlei aanstellerij in. En toch zegt Paulus, niet daarom ben ik er een klein beetje toch tegen, maar... om de liefde [1 Kor. 14:1]. Want het is wel heel prachtig, maar ten slotte is het alleen vervoerd, in aanbiddende klank, bidden, op verhoogde toon, met innige krachten en met een geweldige verrukking. Maar er zijn ook nog mensen in de wereld, er zijn ook nog kinderen van God om je heen. Wacht u voor de eenzaamheid van uw vervoering. Wie in tongen spreekt, zegt Paulus, die sticht zichzelf en dat kan toch niet blijven en daarom, *krachtens de liefde*, doet hij een beroep op het *verstand*. Krachtens de liefde, zonder de kenniswaarde van die glossolalie te ontkennen. Maar hij spreekt over het verstand. Dat is wat anders dan bij de *Aufklärung* en aanverwante bewegingen. Hij zegt het zo eenvoudig, hij zegt: Hoor eens, 'ik zal wel in extase bidden, maar ik zal ook met mijn verstand bidden. En ik zal wel in de geest zingen, maar ik zal ook, ook met het verstand zingen.'

Merk op, mijn vrienden, het verstand staat in dienst van de naaste om het *Vorgegebene* (die zekerheid boven alle zekerheid, die evidentie, die openbaring) door te geven. Als ik het zo zeggen mag, zoals het Woord is vlees geworden, zo is de Geest verstand geworden. Zoals het Woord in het vlees ingaat, zo moet de Geest in het verstand ingaan. Maar niet als een correctie, niet om zich te

---

⁷ Titel van Miskottes prekenbundel uit 1938, VW 13, 161vv.

laten gezeggen door een of andere instantie van wetenschap of ervaring. Het verstand waar het hier om gaat, dat is het begrijpen van het *opperste* hier gegeven. De liefde gebiedt verstaanbaar te spreken, niet over wat anders, maar over *datzelfde* wat de extatici bedoelen.

En hoor nu de apostolaire en pastorale roep tot een volwassen verstand, tot algemeenverstaanbaarheid te komen. Wat is dat nu algemeenverstaanbaarheid? Dat is de *preek!* Paulus zegt: 'Ijver naar de beste gaven, maar meest dat gij zult profeteren' [vs. 1]. Profeteren betekent hier niet anders dan prediken, verkondigen. Zo staat dat: de preek is een afgekoelde extase, is een gestolde verrukking, maar als daar *niet* dat tongenspreken achter zit, als daar niet het een of ander in de biografie van de man die het doet, of in de gemeente waar het geschiedt achter zit, van deze verrukking der evidentie, der zekerheid, dan is het toch niet wat de Geest bedoelt.

En zo is het ook met de theologie, de theologie is met het verstand heel gewoon doen, heel logisch, of zo logisch mogelijk, om weer te geven niet iets anders, maar dat, dat *Vom himmelhoch da komm ich her*⁸. Dat geldt van het Woord, dat geldt ook van de Geest: *Vom himmelhoch*. Wat is een volwassen verstand? Het is zeker niet (moet ik dat nog zeggen) een verstand dat alles kan begrijpen, een christelijke bevoorrechting, het is niet een universeel verstand, het is niet een omvattend verstand, ook niet verstand *hiervan*, van deze hoge contreien, maar het is een verstand dat zo typisch beantwoordt aan wat eigenlijk in deze wereld *gezegd* moet worden, opdat de mensen vrede en vrijheid en vreugde vinden.

Het verstand is, zo kan ik het ook zeggen, een verstandhouding, een verstandhouding met de mens, met hen in hetzelfde veld zijn, met hen in hetzelfde leed zijn, met hen in dezelfde vertwijfeling en in dezelfde hoop zijn. Het verstand, wanneer het groeit tot die vorm die men volwassen kan noemen, dat wil zeggen aangepast aan wat van dat instrument en die actie gevraagd wordt, het verstand is het beste dat wij onder het dagelijkse vinden; maar het is alleen daarom het beste dat we onder het dagelijkse vinden, omdat het door zijn herkomst uit de glossolalie, de evidentie van de geest, de onmiddellijkheid van de zekerheid zich ontvouwt. Nu is er nog een andere kant waar ik even over moet spreken, al is het minder beslissend.

Er is vanzelf ook onder ons, ik noemde het u al, veel *gevoelsreligie*, die zich niet wil laten gezeggen, niet aan het denken wil gaan. Die gevoelsreligie, als ik heel ondeugend mag zijn, die is even ver beneden het verstand als de glossolalie erboven. De gevoelsreligie is een soort kerkelijke onderwereld, zoals de glossolalie een kerkelijke bovenwereld is. Dan geldt, werkelijk in de zin van de *Aufklärung*, daar geldt: wordt geen kinderen in het verstand, maar wordt kinderen in de boosheid. Dat gaat vaak samen: het niet-willen-denken en het slim, huichelachtig zijn en de lege leuzen, dat gaat vaak samen: wordt geen kinderen in het verstand, maar zijt kinderen in de boosheid en wordt in het verstand volwassen.

Er is werkelijk in die uitingen van Szczesny en in veel wat naar aanleiding van de volkstelling gezegd is, iets zo beschamends. Aan de ene kant zegt Szczesny en ook die meneer in *Maatstaf*: moet je zien wat die mensen vroom zijn, geweldig. Kerstnachtdiensten voor de televisie enzovoort enzovoort. Aan de andere kant de volkstelling, het vliegt achteruit.⁹ Ja, goed het is wel waar, die buitenkerkelijken, die zijn iets of massaal toegenomen naar de maat van de bevolkingsvermeerdering, maar kijk nu eens achter die getallen, die betrekkelijk kleine getallen, maar toch nog vrij verwonderlijk zou Szczesny zeggen, maar dan vinden we daar toch niet zo veel op te zeggen. Dat is nu de kerk, dat is nu de gemeente. Ach nee, daar kun je nog een heleboel afdoen, vele percentages van letterknechten, muggenzifters en betweters.

Hoe kan het anders worden? Ik weet het niet, ik weet het werkelijk niet. Ik heb geen plannen en geen ideeën om het getij te doen keren. Ik weet alleen één ding, dat er alleen een rechte prediking kan zijn vanuit een verborgen extase, dat er alleen een gezag kan zijn vanuit de overtuiging van het triomfale van deze aangelegenheid. Ik weet zeker, dat het op de catechismus aankomt, voor zover daar het verstand tot die volwassen staat groeit die verwijst naar de zekerheid die in de extase ons deel werd. En zo is dat misschien afgekoelde wijsheid, de wijsheid die ons bij kan staan in het

---

⁸ Kerstlied van Luther, zie *Evangelisches Gesangbuch* 1996 nr. 24.

⁹ De uitkomst van de algemene volkstelling van 31 mei 1960. Opvallend was de toename van de ontkerkelijking.

moeilijke uur van zoveel schijn, van zoveel waan. Wat ons betreft, het zal er op aankomen voor u en voor mij 's Werelds hoogst verlangen' werkelijk te ontvangen. Het gaat niet zoals men een cadeautje overreikt of een boek schrijft om uit te geven en weg te geven. Ontvangen!

Deze evidentie, stel je voor, mijn zonden zijn mij vergeven, de zonden van de wereld, de ganse wereld, stel je voor. In de diepten van het Al is het licht, grenzeloos licht, stel je voor. Christus Jezus, gister en heden dezelfde en tot in eeuwigheid [Hebr. 13:8]. Deze roep 'stel je voor!' is de puberteit van het volwassen verstand, dat begint te weten waar het op *aankomt*.

Van daaruit kan men getroost leven, ook in die schijnwereld en in die waanwijsheid. Misschien is het beste wat wij krijgen kunnen, als de vervoeringen ons worden ontzegd, een stille zonneshijn van (dat zeg ik opzettelijk) van burgerlijke zekerheid. 'Burgerlijk' kan men ook heel hoog gebruiken, als evenwichtig, als tussendeks trainen in evenwicht. Die zonneshijn, die beschijne ons allen tot bij tijd en wijle de storm van de Geest ons aanvliegt en meeneemt.

Hoe zal ik U ontvangen,
hoe wilt Gij zijn ontmoet,
o, 's werelds hoogst verlangen,
des sterv'lings zaligst goed?
Dat ons Uw Geest verlichte!
Houd zelf de fakkel bij,
die, Heer, ons onderrichte,
wat U behaaglijk zij.¹⁰

Zalig licht, zo klaar en rein,
vul des harten donk're schrijn
met uw held'ren zonneshijn!
Halleluja,
Halleluja, Halleluja!¹¹

Dankzegging:

Wij danken u, trouwe God en Vader, dat Gij door uw Woord en Geest ons altijd wilt regeren en wij bidden u, dat wij indachtig mogen worden meer en meer in deze schijn- en waanwereld, ook in deze onderwereld van de kerk, dat er mogelijkheden zijn, uw mogelijkheden, die nog niet zijn bedacht en die als ze over ons komen ons de grote verrukking, de grote evidentie, de grote zekerheid geven kunnen.

Stort uw Geest in ons hart en over ons verstand, de Geest die van boven is, en maak ons getrouw in het vertalen en geef ons daden te stellen die spreken; die wij als natuurkinderen overdreven en gek vinden.

Verwek ons heiligen die naar ons burgerlijk oordeel een beetje getikt zijn, geef ons een paar mensen vol van de glossolie van de *daad*, die telkens weer grenzen overschrijdt. En maak ons volwassen in het verstand door uw heldere zonneshijn. In Jezus' Naam. Amen.

---

¹⁰ Gezang 1: 1 hervormde bundel 1938.

¹¹ Gezang 77: 5 hervormde bundel 1938.